

Processos individuals: el cas de la traducció literària

Antoni Oliver

P08/C0240/00286

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. La traducció literària: un procés sempre individual?	7
2. El procés de traducció literària	8
3. Les memòries de traducció a la traducció literària	10
4. Les bases de dades terminològiques a la traducció literària	11
5. Ús de corpus monolingües i multilingües a la traducció literària	12
5.1. Corpus	12
5.1.1. Corpus del català de l'Institut d'estudis catalans	12
5.1.2. Corpus de Referencia del Español Actual - CREA	12
5.1.3. Banc Trad	12
5.1.4. CucWeb	13
5.1.5. British National Corpus	13
5.2. Processament de corpus	13
5.2.1. KWIC (Key Word in Context)	13
5.2.2. Llistes de paraules	15
5.2.3. Agrupacions de paraules	15
6. Biblioteques "on line"	17
6.1. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes	17
6.2. Ciberoteca	17
6.3. The free library	17
6.4. Logos library	17
6.5. Biblioteca Maksim Moshkov	17
7. Conclusions	18
8. Per ampliar coneixements	19

Introducció

Tradicionalment s'ha considerat que les tècniques de traducció assistida són únicament aplicables a les traduccions de caire tècnic o científic, on és pot esperar un cert grau de repetitivitat i on es poden trobar un gran nombre de termes d'especialitat. La traducció literària ha estat apartada, en la majoria dels casos, de tot el que fa referència a aquestes tècniques.

En aquest tema pretenem demostrar que moltes de les tècniques i recursos relacionats amb la traducció assistida poden ser aplicades amb èxit a la traducció literària. Evidentment, donat el baix índex de repetitivitat d'aquest tipus de text, no és previsible que s'aprofiti un gran nombre de segments d'una memòria de traducció. Ara bé, es poden fer consultes concretes a una memòria o corpus paral·lel sobre com s'ha traduït una determinada expressió o gir. Les obres literàries no acostumen a incorporar terminologia, però l'ús de bases de dades terminològiques per emmagatzemar altre tipus d'informació també pot ser d'utilitat. Altres recursos interessants per a la tasca de traducció literària poden ser els corpus monolingües i multilingües.

Objectius

- 1.** Analitzar el procés de traducció literària i veure com les tècniques de traducció assistida hi són aplicables
- 2.** Revisar les tècniques i recursos relacionats amb la traducció assistida aplicables a la traducció literària

1. La traducció literària: un procés sempre individual?

El títol d'aquest tema comença afirmant que la traducció literària és un procés individual. Efectivament, en molts casos la traducció d'una obra literària la realitza una única persona, però no sempre és així. En alguns casos la traducció la porten a terme més d'una persona. A continuació presentem algunes d'aquestes situacions:

- En la traducció de "best sellers" quan els terminis de lliurament són realment ajustats és habitual trobar equips de més d'un traductor. Per posar alguns exemples podem trobar la traducció catalana de la novel·la de Dan Brown "El Codi da Vinci", realitzada per dos traductors.
- En la traducció d'obres on intervenen parelles de llengües no massa habituals. En aquests casos acostumen a participar un especialista en la llengua de partida, però que coneix la d'arribada, i un en la llengua d'arribada i segurament amb nocions de la llengua de partida. Un exemple d'això és la traducció de "El pont sobre el Drina", d'Ivo Andrić, del serbi al català, per Slavica Bursac i Sió Capdevila.
- En la traducció d'algunes obres de poesia. Un exemple és la traducció dels poemes d'Anna Akhmatova del rus al català de Monika Zgustová i Maria Mercè Marçal.

Podríem, segurament, trobar més exemples. Tot i que no sempre el procés de traducció sigui totalment individual, sí que és cert que el nombre de traductors sempre serà molt reduït.

2. El procés de traducció literària

El procés general de traducció que ja hem presentat en altres capítols es pot dividir en tres passos genèrics:

- Preparació
- Traducció
- Revisió

Aquests tres passos són també aplicables al cas de la traducció literària. La preparació consistirà bàsicament en arribar a conèixer molt bé l'autor i la seva obra. També cal llegir detingudament l'obra a traduir abans de començar la traducció. Això ens ajudarà a captar l'estil de l'obra i reflectir-lo molt millor a la seva traducció. Cal verificar a quines llengües ha estat traduïda l'obra que tenim entre mans i fer-nos amb alguna traducció a alguna llengua que coneguem. També caldria comprovar quines obres del mateix autor han estat traduïdes a la mateixa llengua d'arribada. Si diverses obres han estat traduïdes per un altre traductor, seria interessant consultar-les. Cal pensar que per als lectors habituals d'un determinat autor traduït la visió que tenen de les obres és a través del traductor. Un canvi de traductor pot arribar a donar una sensació estranya als lectors habituals, que sovint pot conduir a una frustració de les expectatives.

Totes aquestes recomanacions de documentació per enfrontar-se davant d'una obra literària tenen un important inconvenient si, com acostuma a ser el cas, estan en format paper. La consulta davant un determinat dubte serà difícil de resoldre. Malauradament no sempre serà possible aconseguir tota aquesta informació en un format digital consultable automàticament.

La traducció literària ha de ser més pausada i meditada que la traducció de documentació tècnica o científica. A la traducció literària és tan important el que es diu com la manera de dir-ho. Aquest aspecte és menys important, tot i que no del tot menyspreable, en la traducció tècnica o científica. Per aquest motiu caldrà parer especial cura i revisar constantment les oracions i paràgrafs que anem traduint.

La revisió d'una traducció literària haurà de ser també molt pausada, parant especial atenció a aspectes d'estil. És molt bona idea fer que la traducció la revisi un expert en l'autor.

Tot el que hem expressat en aquest punt té l'important inconvenient que requereix molt temps i esforços. No sempre serà possible, per motius d'urgència o pressupost, dedicar-li tota l'atenció que es mereix una traducció literària. En aquest sentit, les tècniques de traducció assistida poden ajudar a emmagatzemar informació valuosa i recuperar-la ràpidament.

3. Les memòries de traducció a la traducció literària

Les memòries de traducció poden ser de gran utilitat per a la traducció de textos repetitius, ja que existirà una certa probabilitat de què un segment nou a traduir estigui ja present a la memòria de traducció tot i que només sigui d'una manera aproximada. La premissa de repetitivitat s'acostuma a donar en certs manuals tècnics i documentació i molt sovint també en traducció jurídica o administrativa. En traducció literària els índexs de repetitivitat seran generalment molts baixos.

Ara bé, cal tenir present que les memòries de traducció no serveixen únicament per cercar segments iguals o similars al que estem traduïnt. També poden servir per cercar tots els segments de la memòria que contenen una determinada cadena. Algunes eines TAO incorporen aquesta funcionalitat i aquesta funció a vegades rep el nom d'scan. Davant un dubte poden fer aquesta cerca i veure com s'ha traduït anteriorment.

A la figura anterior veiem un exemple del resultat de la funció scan de l'eina Déjà Vu X.

4. Les bases de dades terminològiques a la traducció literària

Les obres literàries no contindran terminologia, però es poden fer servir les bases de dades terminològiques per emmagatzemar altres tipus d'unitats no purament terminològiques, però que puguin anar apareixent de manera recurrent dins de l'obra. Per exemple, es podrien posar els noms propis que vagin apareixent, ja siguin de persones, ciutats, etc. D'aquesta manera poden ser consistents en l'ús traduït o no dels noms propis durant tota l'obra. Altres paraules i sintagmes també es poden afegir per assegurar el seu ús consistent.

5. Ús de corpus monolingües i multilingües a la traducció literària

Un traductor literari trobarà de gran ajut la utilització de corpus. Un corpus l'ajudarà a veure en quins contextos es fa servir una determinada expressió, si és més freqüent una determinada expressió o una altra, etc. Si el corpus és multilingüe també podrà veure com s'acostuma a traduir una determinada expressió.

5.1. Corpus

En aquest apartat presentarem alguns corpus interessants que poden ser d'utilitat. A l'apartat *Per ampliar coneixements* podeu trobar un enllaç a una llista molt extensa de corpus disponibles.

5.1.1. Corpus del català de l'Institut d'estudis catalans

Tipus de corpus: monolingüe

Llengua: català

Accés: <http://pdl.iec.es/>

El corpus té un total de 52.375.044 paraules, distribuïdes de la següent manera:

- 29.266.353 (56 %) corresponents a la llengua no literària i
- 23.108.691 (44 %) corresponents a la llengua literària.

5.1.2. Corpus de Referencia del Español Actual - CREA

Tipus de corpus: monolingüe

Llengua: castellà

Accés: <http://corpus.rae.es/creanet.html>

Està format per més de 200 milions de paraules

5.1.3. Banc Trad

Tipus de corpus: multilingüe

Llengua: català, castellà, anglès, francès, alemany

Accés: <http://sindarin.upf.es/bt/catalan/index.htm>

Es tracta d'un corpus multilingüe paral·lel d'uns 2 milions de paraules.

5.1.4. CucWeb

Tipus de corpus: monolingüe

Llengua: català

Accés: <http://ramsesii.upf.es/cgi-bin/cucweb/search-form.pl>

El CucWeb, corpus d'estudi sobre l'ús del català a la Web de la Càtedra Telefònica, està format per més de 125.000 documents extrets de la xarxa sota el domini .es, és a dir, més de 200 milions de paraules. A més, ha estat etiquetat amb informació morfosintàctica, la qual cosa permet cerques per lema, categoria morfològica i funció sintàctica.

5.1.5. British National Corpus

Tipus de corpus: monolingüe

Llengua: anglès

Accés: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

Està format per més de 100 milions de paraules.

5.2. Processament de corpus

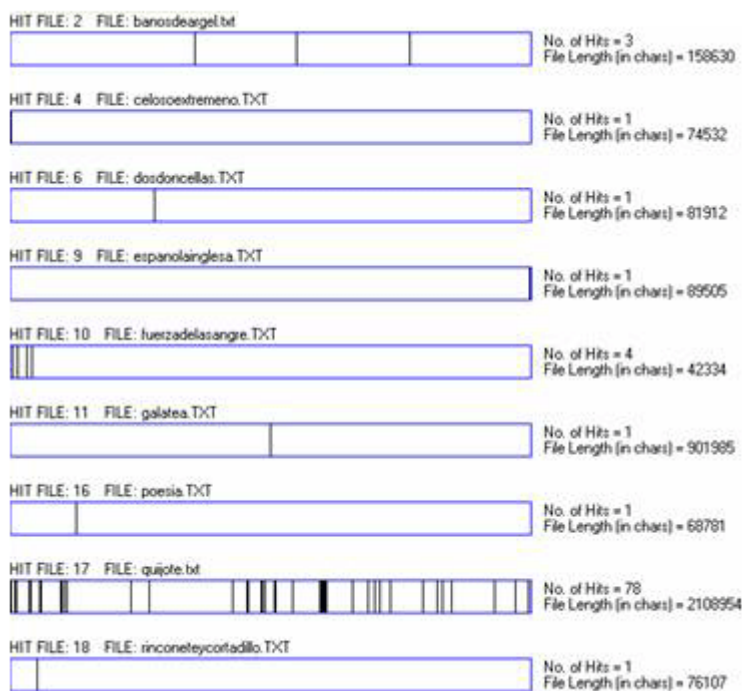
En aquest apartat presentarem algunes operacions habituals que es poden realitzar sobre corpus lingüístics. Les operacions sobre corpus monolingües que mostrem s'han portat a terme amb l'eina AntConc 3.1, que podeu descarregar gratuïtament de la plana web <http://www.antlab.sci.waseda.ac.jp/>

5.2.1. KWIC (Key Word in Context)

Aquesta operació ens permet veure totes les aparicions d'una determinada paraula o expressió amb el seu context. A la següent figura podem veure els resultats de la paraula "hidalgo" en l'obra de Cervantes.

KWIC		
Primera parte del ingenioso	hidalgo	don Quijote de la Mancha Capítulo
condición y ejercicio del famoso	hidalgo	don Quijote de la Mancha En un lugar
no ha mucho tiempo que vivía un	hidalgo	de los de lanza en astillero, adarga
dera. Frisaba la edad de nuestro	hidalgo	con los cincuenta años; era de comple
es, de saber que este sobredicho	hidalgo	los ratos que estaba ocioso, que era
enía juicio y no había pasado de	hidalgo	rossegado a caballero andante, quién h
ni Abindarráez, sino el honrado	hidalgo	del señor Quijana. Yo sé quién soy r
oche, porque no vieses al molido	hidalgo	tan mal caballero. Llegada, pues, la
la librería de nuestro ingenioso	hidalgo	el cual aún todavía dormía. Pidió l
ato llevas! Viscaíno por tierra,	hidalgo	por mar, hidalgo por el diablo; y mie
ino por tierra, hidalgo por mar,	hidalgo	por el diablo; y mientes que mira si
Segunda parte del ingenioso	hidalgo	don Quijote de la Mancha Capi
Tercera parte del ingenioso	hidalgo	don Quijote de la Mancha Capi
persona alta o baja, rico o pobre,	hidalgo	o pechero, sin exceptar estado ni cond
e lo que le sucedió al ingenioso	hidalgo	en la venta que él imaginaba ser cast
era tanta la ceguedad del pobre	hidalgo	que el tacto, ni el aliento, ni otra
Cuarta parte del ingenioso	hidalgo	don Quijote de la Mancha Capi
facilidad cree este desventurado	hidalgo	todas estas invenciones y mentiras, s
las simplicidades que este buen	hidalgo	dice tocantes a su locura, si le trat
no sabe que no hay secutoria de	hidalgo	con tantas preeminencias, ni esencion
e dijo: «¡19!Es posible, señor	hidalgo	que haya podido tanto con vuestra me
rando, le dijo: «Páreceme, señor	hidalgo	que la plática de vuestra merced se
Primera parte del ingenioso	(hidalgo)	don Quijote de la Mancha. 37 Capit
jercicio del famoso [y valiente]	hidalgo	don Quijote de la Mancha. 37 Capitul
la librería de nuestro ingenioso	hidalgo.	80 Capítulo séptimo: de la segunda
) Parte [segunda] del ingenioso	(hidalgo)	don Quijote de la Mancha. 111 Capi
Tercera parte del ingenioso	(hidalgo)	don Quijote de la Mancha. 171 Capi
e lo que le sucedió al ingenioso	hidalgo	en la venta que él se imaginaba ser c
e [de la historia] del ingenioso	hidalgo	don Quijote de la Mancha. 345 Capit
a decir que era viejo, soldado,	hidalgo	y pobre, a que uno respondió estas fo
uando menos lo pensemos, nuestro	hidalgo	sale otra vez a volar la ribera. No

Algunes eines de processament de corpus, com per l'exemple l'AntConc, ens permeten veure gràficament les aparicions d'una determinada paraula o expressió en els diferents arxius que configuren el corpus que estem analitzant. En la següent figura veiem aquest tipus de gràfic per la paraula "hidalgo" en l'obra de Cervantes.

Com podeu observar, on apareix més la paraula "hidalgo" és a l'arxiu 17 que és precisament el corresponent al "Quijote".

5.2.2. Llistes de paraules

Les eines de processament de corpus poden elaborar llistes de paraules amb la seva freqüència. A la següent figura podem observar una llista de paraules obtinguda a partir de les obres de Cervantes i endreçades per freqüència:

Rank	Freq	Word
1	40673	que
2	35864	de
3	35294	y
4	21656	la
5	19511	a
6	17043	el
7	16844	en
8	12169	no
9	9219	se
10	9144	los
11	9056	con
12	7895	por
13	6903	su
14	6463	las
15	6292	lo
16	6288	le
17	4809	del
18	4769	me
19	4523	es
20	3978	un
21	3954	si
22	3892	al
23	3879	como
24	3733	mi
25	3720	yo
26	3249	don
27	2740	dijo
28	2697	para
29	2657	tan
30	2604	una
31	2445	porque

5.2.3. Agrupacions de paraules

Es poden generar, a partir d'una paraula determinada, llistats dels grups de paraules més freqüents que continguin aquesta paraula. A la següent figura podem veure el resultat de les agrupacions de paraules que contenen "hidalgo" i tenen entre 3 i 5 paraules:

Rank	Freq	Word
1	40673	que
2	35864	de
3	35294	y
4	21656	la
5	19511	a
6	17043	el
7	16844	en
8	12169	no
9	9219	se
10	9144	los
11	9056	con
12	7895	por
13	6903	su
14	6463	las
15	6292	lo
16	6288	le
17	4809	del
18	4769	me
19	4523	es
20	3978	un
21	3954	si
22	3892	al
23	3879	como
24	3733	mi
25	3720	yo
26	3249	don
27	2740	dijo
28	2697	para
29	2657	tan
30	2604	una
31	2445	porque

6. Biblioteques "on line"

Un altre recurs interessant per a un traductor literari seran les biblioteques "on line", des d'on es podran consultar i descarregar obres literàries. La diferència respecte als recursos que hem presentat en l'apartat de corpus és que en les biblioteques podrem descarregar l'obra literària. Això pot ser d'utilitat per crear-nos corpus segons les nostres necessitats. Per exemple, podem descarregar-nos totes les obres d'un determinat autor i crear un corpus específic.

Cal dir que aquestes biblioteques acostumen a tenir obres d'autors clàssics. Les obres més actuals seran difícils d'obtenir per motiu dels drets d'autor.

A continuació presentem algunes biblioteques "on line" i altres llocs web d'on es poden obtenir textos en diverses llengües.

6.1. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes

Llengua: principalment castellà, però es poden trobar obres en altres llengües
Accés: <http://www.cervantesvirtual.com>

6.2. Ciberoteca

Llengua: diverses
Accés: <http://www.ciberoteca.com>

6.3. The free library

Llengua: anglès
Accés: <http://www.thefreelibrary.com/>

6.4. Logos library

Llengua: multilingüe
Accés: <http://www.logoslibrary.eu>

6.5. Biblioteca Maksim Moshkov

Llengua: rus
Accés: <http://www.lib.ru/>

7. Conclusions

En aquesta unitat hem presentat algunes idees sobre com aplicar les tècniques de traducció assistida a la traducció literària. Existeix poca tradició d'aplicar tècniques de traducció assistida a aquest tipus de traducció, tot i que la utilització d'aquestes tècniques i recursos poden resultar d'interès.

8. Per ampliar coneixements

Qui estigui interessat en teoria de la traducció pot seguir el curs "on line" de traducció de Bruno Osimo, ofert per l'empresa Logos. Podeu accedir a aquest curs mitjançant el següent enllaç: http://www.logos.it/pls/dictionary/linguistic_resources.traduzione_es?lang=es. Aquesta mateixa empresa ofereix un curs de traducció literària d'Alessandro Zignani, accessible amb l'enllaç http://www.logos.it/pls/dictionary/linguistic_resources.traduzione_letteraria_en?lang=en

Podeu trobar una àmplia llista de corpus lingüístics i d'altres eines i recursos relacionats amb el corpus a la plana web: <http://devoted.to/corpora>

Al següent article es tracta el tema de com traduir els estils literaris:

Song Xiaoshu, Cheng Dongming. (2003) *Translation of Literary Style*. Translation Journal V. 7 N. 1 April 2003

